

หลักการกลางสำหรับระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์

๑. ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม (Participatory Guarantee Systems: PGS) เป็นกระบวนการรับรองเกษตรอินทรีย์ เพื่อสร้างโอกาสให้เกษตรกรรายย่อยเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องเกษตรอินทรีย์ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการพัฒนาการผลิตให้เข้าสู่ตลาดได้มากขึ้น ด้วยการพึ่งตนเอง สร้างกลุ่มบนพื้นฐานความพอดีพอเพียง เรียนรู้แบ่งปัน และการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณธรรม ทำให้เกษตรอินทรีย์ขยายผลได้มากขึ้น

๒. เอกสารนี้จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนและส่งเสริม โดยให้แนวทางการจัดระบบ PGS สำหรับให้กลุ่มเกษตรกรนำไปใช้ โดยมีกรอบในการยอมรับเป็นแนวทางจัดระบบ ดังนี้

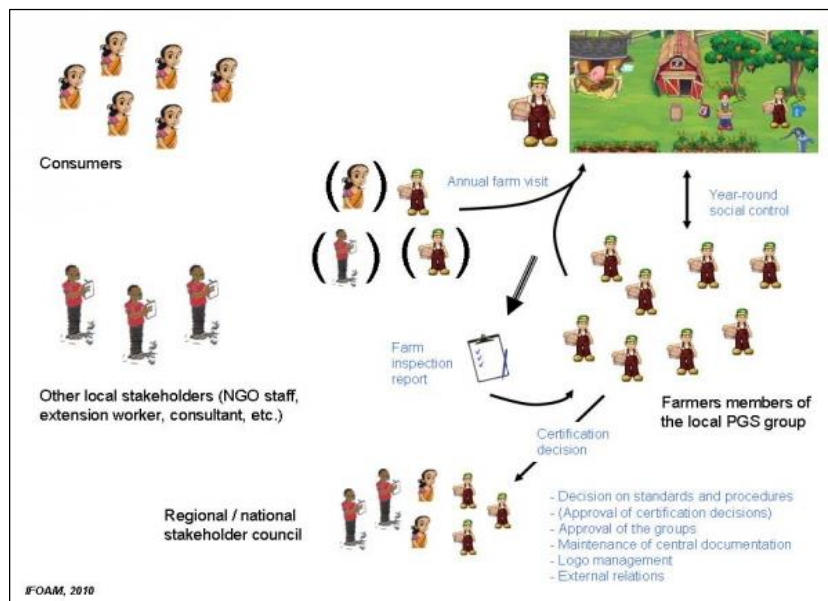
PGS คืออะไร เชื่อถือได้หรือไม่?

“ระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม หรือ พีจีเอส เป็นระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์โดยชุมชน การมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง และต่อเนื่องของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน ภายใต้หลักการพื้นฐาน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การเป็นเครือข่ายทางสังคม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (IFOAM)

PGS เป็นระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายย่อยให้มีโอกาสเข้าถึงตลาดได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการบริโภคในประเทศ ด้วยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดระบบการรับรองที่น่าเชื่อถือ

PGS ที่เป็นที่ยอมรับของภาครัฐและผู้บริโภค

๑. PGS เป็นกระบวนการทางสังคมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ๔ กลุ่มหลัก มีโครงสร้างของระบบ PGS ดังนี้

ภาพที่ ๑ โครงสร้างของระบบ PGS

๑.๑ กลุ่มผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ PGS (กลุ่มผู้ผลิต พี จี เอส) เป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่มีการผลิตรูปแบบคล้ายกัน อยู่ใกล้เคียงกัน รวมกลุ่มทำกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ และต้องการมีใบรับรอง บทบาทหน้าที่หลักคือ การจัดการระบบและการขับเคลื่อนการตรวจและตัดสินใจให้การรับรอง

๑.๒ ผู้สนับสนุนในพื้นที่ อาจเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนหรือภาคประชาชน มีบทบาทหน้าที่เป็นที่ปรึกษา อำนวยความสะดวก ประสานงาน สนับสนุนงบประมาณ ช่วยจัดทำฐานข้อมูลกลุ่ม และเชื่อมโยงเครือข่าย

๑.๓ ผู้บริโภค หรือผู้ประกอบการ มีบทบาทหนุนเสริมกลุ่มผู้ผลิต เช่น ร่วมจัดทำตลาด ร่วมลงพื้นที่ และเรียนรู้ร่วมกัน

๑.๔ องค์การจัตระบบ PGS มีหน้าที่จัดกระบวนการรับรอง เช่น การจัดทำคู่มือแนวทางปฏิบัติ PGS จัดทำเอกสารกลางที่จำเป็น เช่น แบบฟอร์มต่างๆ จัดทำหลักสูตรฝึกอบรม ตัดสินยอมรับการขึ้นทะเบียนกลุ่ม ตรวจสอบและติดตามการใช้เครื่องหมายการรับรอง และประชาสัมพันธ์เชื่อมโยงเครือข่ายรับรู้ในวงกว้าง

๒. องค์ประกอบหลักของระบบ PGS ได้แก่

๒.๑ การจัดการระบบตามหลักการ PGS สากล ๖ ประการ (IFOAM PGS Guidelines, 2008)

๒.๒ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่กลุ่มใช้อ้างอิงเพื่อการตรวจรับรอง ได้แก่ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับประเทศ (มกษ.๕๐๐๐, สหรัฐอเมริกา, ญี่ปุ่น) ระดับภูมิภาค (อาเซียน, สหภาพยุโรป) และระดับสากล (โคเด็กซ์, IFOAM) ซึ่งเป็นไปตามแนวทางเดียวกับหลักการของ COROS เพื่อการยอมรับและความสะดวกในการสื่อสารการค้า

๓. หลักการจัตระบบ PGS เป็นหลักการที่ใช้ในการจัดระบบควบคุมกลุ่มผู้ผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐาน ได้แก่

๓.๑ การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) การจัดทำกลุ่ม PGS เน้นให้เกษตรกรมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีการพูดคุยจัดทำโครงการ ร่วมแสดงความคิดเห็น เป้าหมายการทำเกษตรอินทรีย์ มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จนมีแนวทางพัฒนาร่วมกัน

๓.๒ การมีส่วนร่วม (Participatory) สมาชิกกลุ่มผู้ผลิต PGS ต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม การร่วมประชุมอย่างต่อเนื่อง มีส่วนร่วมกำหนด กฎ กติกา กลุ่ม การร่วมตรวจเยี่ยมฟาร์มเพื่อน การฝึกอบรม การร่วมสนับสนุนค่าใช้จ่ายกลุ่ม การวางแผนด้านการผลิตและตลาดร่วมกัน และร่วมกันสนับสนุนการพุ่มพักชุมชนและสิ่งแวดล้อม

๓.๓ ความโปร่งใส (Transparency) เป็นการสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการควบคุมการผลิตให้เป็นไปตามมาตรฐานของกลุ่ม เช่น ผู้ผลิต ต้องมีแผนผังฟาร์ม พื้นที่การผลิต ชนิดพืช สัตว์ ปริมาณการผลิตที่เข้าถึง และสามารถตรวจสอบได้ สำหรับกลุ่มผู้ผลิต ต้องมีโครงสร้างกลุ่ม การรับสมัครสมาชิก การตรวจและรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม (ตามข้อ ๒.๒) ที่เป็นไปตามข้อกำหนดร่วม และบทลงโทษ หรือการมีระบบที่ตรวจสอบได้ เช่น การใช้ระบบออนไลน์ รวมทั้งกลไกในการจัดการกับผู้ที่ทำผิดกฎกลุ่ม ซึ่งทั้งหมดต้องกำหนดตั้งแต่ต้นร่วมกัน

๓.๔ ความไว้วางใจ (Trust) มีการจัดเวทีพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอในประเด็นดังกล่าวข้างต้น (ข้อ ๑-๓) จนมีมติร่วมกันในการขับเคลื่อนการผลิตเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐาน รวมทั้งให้ผู้ประกอบการหรือผู้บริโภคร่วมตรวจสอบได้ หรือเยี่ยมฟาร์มของสมาชิกได้ หรือการใช้เครื่องหมายรับรองร่วมกัน

๓.๕ ความสัมพันธ์แนวราบ (Horizontalty) สมาชิกทุกคนมีความเสมอภาคกัน ไม่มีอิทธิพลของผู้ใดทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่มมีผลกระทบต่อการตัดสินใจให้การรับรอง เช่น กำหนดการตัดสินใจให้การรับรองต้องเป็นมติจากในที่ประชุมกลุ่ม หรือมีการการสลับเปลี่ยนหน้าที่กันเพื่อไม่เป็นภาระของคนใดคนหนึ่ง

๓.๖ การเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) กิจกรรมกลุ่ม PGS เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การกำหนดการประชุมร่วมกัน การร่วมตรวจเยี่ยมฟาร์มเพื่อนทุกครั้ง จะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เห็นแนวปฏิบัติของเพื่อน ทำให้เป็นแนวทางพัฒนาฟาร์มของตนเองได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการพิจารณาผลการตรวจฟาร์มในที่ประชุมกลุ่ม ทำให้ผู้ผลิตเกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาฟาร์มของตนเองเข้าสู่มาตรฐานได้ง่ายขึ้น

๔. ลักษณะสำคัญของกลุ่ม PGS

กลุ่มผู้ผลิต PGS เป็นองค์กรฐานราก (Grass root organization) เกิดจากการรวมกลุ่มผู้ผลิตและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ต้องการพัฒนาเข้าสู่การทำเกษตรอินทรีย์ สร้างการเรียนรู้และความเข้มแข็งกับกลุ่ม และเพิ่มช่องทางการตลาด จะต้องมีการวางระบบการควบคุมสมาชิกร่วมกันตั้งแต่เริ่มโครงการ เพื่อใช้เป็นคู่มือปฏิบัติของกลุ่ม แสดงความโปร่งใส เป็นกลาง และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

PGS เป็นกระบวนการทางสังคมที่ไม่มีสูตรสำเร็จ มีความเฉพาะของแต่ละพื้นที่ เป็นไปตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม เศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนนั้นๆ กรอบการปฏิบัติอาจแตกต่างกัน แต่ภายใต้หลักการเดียวกัน และสามารถควบคุมสมาชิกให้อยู่ในกฎ กติกาได้ โดยสมาชิกทุกคนในกลุ่มต้องมีส่วนร่วมการจัดระบบ ดังต่อไปนี้

๔.๑ กำหนดข้อกำหนดเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม กำหนดเป็นภาษาสั้นๆ ง่ายต่อความเข้าใจของเกษตรกร โดยอ้างอิงมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (ตามข้อ ๒.๒) กลุ่ม PGS อาจกำหนดข้อกำหนดของกลุ่มเพิ่มเติมจากมาตรฐาน อ้างอิงตามบริบทสังคมหรือของกลุ่ม เช่น ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง มาตรฐานคุณธรรม

๔.๒ มีระบบการจัดการเอกสารกลุ่มที่เข้าถึงได้ โดยกลุ่มจัดทำเอกสารตามข้อ ๑-๕, ๘ และสมาชิกแต่ละราย จัดทำเอกสารตามข้อ ๖-๗ ดังต่อไปนี้

- ๑) โครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม กำหนดบทบาทหน้าที่ ชัดเจน มีบัญชีรายชื่อสมาชิก
- ๒) กฎ กติกา กลไกการรับสมัครสมาชิก เช่น การสัมภาษณ์ การผ่านการอบรม การเรียนรู้ร่วมกับกลุ่ม
- ๓) กำหนดการประชุมอย่างสม่ำเสมอ
- ๔) กำหนดรอบการตรวจฟาร์มและการตัดสินใจให้การรับรอง
- ๕) กลไกการจัดการสมาชิกที่ทำผิดกฎ หรือบดทลงโทษ ในกรณีต่างๆ
- ๖) สมาชิกแต่ละราย เขียนใบสมัคร และคำสัญญาที่ปฏิบัติตามมาตรฐานของกลุ่ม และตามกฎ กติกาของกลุ่ม
- ๗) สมาชิกแต่ละราย เขียนแผนและวิธีการผลิต เช่น แผนที่/แผนผังฟาร์ม ขนาดพื้นที่ ประวัติฟาร์ม ชนิดพืชที่ปลูก สัตว์ที่เลี้ยง ปัจจัยการผลิต ปริมาณผลผลิตต่อปี
- ๘) รายงานผลการตรวจฟาร์มประจำปี

๔.๓ มีผู้ตรวจประเมินฟาร์มมีสถานะเป็นเกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน (Peer Review) เป็นหลัก และต้องได้รับการฝึกอบรม เพิ่มประสบการณ์ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง หากในปีแรกๆ ยังไม่มีความชำนาญ อาจเชิญบุคคลภายนอกที่มีความรู้เรื่องมาตรฐานเกษตรอินทรีย์และการตรวจประเมินมาเป็นที่ปรึกษาได้

๔.๔ มีกลไกในการจัดการ ความโปร่งใส ความเป็นกลาง และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน เช่น ไม่ตรวจฟาร์มตนเอง หรือญาติพี่น้อง การเชิญเครือข่ายกลุ่มอื่นร่วมตรวจข้ามกลุ่ม สมาชิกผู้ผลิต และผู้บริโภค ร่วมตรวจประเมินได้

๔.๕ ฟาร์มทุกฟาร์มต้องได้รับการตรวจประเมินตามรอบที่ได้ตกลงกัน อย่างน้อยปีละครั้ง ขึ้นอยู่กับการประเมินความเสี่ยง และรอบการผลิต

๔.๖ การตรวจฟาร์มให้ใช้รายการตรวจประเมินฟาร์ม ที่ยึดตามข้อกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่กลุ่มใช้อ้างอิง

๔.๗ การตัดสินใจได้รับการรับรอง โดยการนำผลการตรวจทุกฟาร์มเข้าที่ประชุมกลุ่มวิเคราะห์ร่วมกัน กลุ่มผู้ผลิตลงมติร่วมกันทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา

๔.๘ ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบย้อนกลับหรือตามสอบได้

๕. การขึ้นทะเบียนผู้ได้รับการรับรอง และการจัดการใช้ตราสัญลักษณ์ logo seal

องค์กรจัดระบบต้องมีกลไกกำหนดการขึ้นทะเบียนผู้ได้รับการรับรอง การติดตราสัญลักษณ์ กำหนดเงื่อนไขการใช้ การพักใช้และการเพิกถอน

๖. กลไกการยอมรับ

๖.๑ สร้างกลไกการยอมรับร่วมกัน เช่น self-evaluation เป็นแนวทางตรวจกระบวนการกลุ่มและประเมินองค์กรจัดระบบตามหลักการ PGS

๖.๒ การตรวจเยี่ยมฟาร์มเพื่อน เป็นการเชื่อมโยงระหว่างภาคีเครือข่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้